

ELAZIĞ VE YÖRESİNDE İZ BIRAKMIŞ SİYASİ BİR ŞAHSİYET: ALİ RIZA SEPTİOĞLU

Arş. Gör. Hamza AYAN¹

GİRİŞ

Türk siyasi tarihinin önemli şahsiyetlerinden olan Septioğlu, gerek siyasi yaşantısında gerekse ticari hayatında memleketi Elazığ'da ve Türkiye'de iz bırakmış önemli siyasi bir karakterdir. “ Ben, bu fakir halk fırsatçıların elinde kalmasın diye siyaset yapıyorum. Bak Allah yılanı yaratmış eli ayağı yok ama yaşıyor. Sizde çalışın ve kazanın. Elazığ benim olsa götüreceğim beş metre bezdir.” diyen Septioğlu'nun güttüğü hedef, Elazığ'ı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel vb. alanlarında geliştirmek ve fakir olan halkına hizmet etmektir. Bu bağlamda siyasi hayatı boyunca çeşitli sıkıntılar ile karşı karşıya kalan Septioğlu, her türlü engele rağmen ideal siyaset yapmak için mücadele etmiştir. Bu çalışmanın ilk bölümünde Septioğlu'nun aile yaşantısı ve yörede iz bırakmış şahsiyetlerden olan büyük dedesi Şeyh Ali Sebtî'den bahsedilmiştir. İkinci bölümde, Septioğlu'nun kırk iki yıllık siyasi yaşamından dönem dönem atlatmış olduğu sıkıntılardan bahsedilmiştir. Üçüncü ve son bölümde Elazığ ve yöresinde iz bırakmış olan Septioğlu'nun hayat hikâyesinin fıkralara ve menkıbelere yansımaları anlatılmıştır. Böylelikle bir dönemin renkli siyasi şahsiyeti olan Septioğlu'nu tanımak hedeflenmiştir.

Septioğlu'nun Soy Ağacı ve Ailesi

Ali Rıza Septioğlu denildiğinde akla ilk gelen şey, siyasal hayatta bırakmış olduğu izdir. Siyasal yaşamda bırakmış olduğu izi tanımlamak ve anlamak için aynı adı taşıdığı büyük dedesi Şeyh Ali Septî'yi bilmek gerekmektedir. Nakşibendî şeyhi olan Şeyh Ali Septî Rumi 1202 Miladi 1786 yılında Diyarbakır'ın merkez köylerinden olan Çılsıtun'da dünyaya gelmiştir. Cumhuriyet döneminde Kırkdirek olarak ismi değişen köy, Mardin'in Savur ilçesine bağlanmıştır. Köyünün Kırkdirek ismini taşıması, farklı rivayetlere konu olmuştur. Bir rivayete göre Çılsıtun köyünde kırk kadar Veliullahın yetişmiş, bunlardan kırkıncısı ise Şeyh Ali Septidir.²

Şeyh Ali Septî döneminin önde gelen âlimlerinden olması hasebiyle, önemli bir eğitim hayatından geçmiştir. İlk olarak derslerini babasından almıştır. Bu eğitimden sonra yörenin önemli âlimlerinin rahle-i tedrisinden geçmiştir. Diyarbakır Ulu Camii medresesinde fıkıh, tefsir ve hadis ilimlerini görmüştür. Eğitim hayatının bir parçasını da Erbil'de tamamlamıştır. Diyarbakır Ulu Camii medrese eğitimini bitirdikten sonra köyüne dönüp medresesini kurum talebe

¹ Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, hayran@bingol.edu.tr

² <http://www.palununesi.com/seyh-ali-septi-ks-hazretleri/> Erişim Tarihi: 04.03. 2015

yetiştirmeye başlamıştır. Daha sonra Mevlana Halid-i Bağdadi'nin halifesi olarak uzun süre Şam'da kalmıştır.³

İtikaden Eş'ari, fıkhi yönden Şafii, meşrep açısından Nakşibendî müceddidi olarak bilinen Mevlana Halid-i Bağdadi Hicri 1242/1826 vefat etmiştir⁴. Bağdadi ölümünden kısa bir süre önce Şeyh Ali Septi'ye "Vefatımdan sonra Palu'ya gidiniz ve orada irşad ile meşgul olunuz" diye vasiyet etmiştir. Bu vasiyetten sonra kaynaklara göre aynı yıl Palu'ya gelmiştir. Yine kaynaklara göre Şeyh Ali Septi, Mevlana Halid-i Bağdadi'nin kardeşi Muhammed Sahib'in sohbetlerinde bulunmuş, kemale ermiştir. Muhammed Sahib'in Septi için hazırladığı icazetnameyi Mevlana Halid-i Bağdadi tasdik etmiştir. İcazetnameyi talebelerinden olan Abdullah-ı Mekki Palu'ya getirip Şeyh Ali Septiye teslim etmiştir. Palu'da gördüğü ilgiden rahatsız olan dönemin feodal yapısını korumaya çalışanlar tarafından rahatsız edilmiştir. Kargaşaya ve huzursuzluğa meyil vermemek için Palu'ya bağlı Kelhısı köyüne göç etmiştir.⁵

Şeyh Ali Sebti, Malatya, Elazığ, Bingöl, Diyarbakır, Muş, Erzurum illerini kapsayan bölgenin Nakşibendî tarikatının postnişin (dergâhın başında olan şeyh) olduğu bilinir⁶. Eğitim ve hizmetle dolu olan 85 yıllık ömrü, Rumi 1287, Miladi 1871 yılında son bulmuştur.⁷ Çakır'a göre Nakşîliğin Türkiye genelinin aksine geri planda kalmasının önemli nedenlerinden biri, Şeyh Sadi'nin ardından onun soyundan gelenlerin dini konuları geri planda bırakıp, politik ve ekonomik otoriteyi kurmayı önemsemeleridir. Nitekim defalarca bağımsız ve parti adayı olarak meclise milletvekili olarak giren Septioğlu bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Ali Rıza Septioğlu, Şeyh Ali Sebti'nin oğullarından, Şeyh Hasan Naki'nin oğlu, Şeyh Sadin Efendinin oğludur. Osmanlı Devleti'nin Rus ve Ermeni işgallerine karşı verdiği mücadele döneminde Sadin ve Halime çiftinden Elazığ Palu'da 1913 yılında dünyaya gelen Ali Rıza Septioğlu'nun çocukluk dönemleri Şeyh Sait olayının yaşandığı dönemlere tekabül etmiştir. 88 yıllık ömrü boyunca toplumun yaşadığı değişim ve dönüşümlere şahitlik etmiştir. Gençlik dönemleri Osmanlıdan kalan yapılanmaların kurumsallaşması ve Cumhuriyetin kuruluşuna denk gelmektedir. 1925 yılında Doğu ve Güneydoğuda vuku bulan Şeyh Sait isyanı Septioğlu'nun ailesine ve doğal olarak kendisine de yansımıştır. Sürgün dönemi ile karşı karşıya kalan Septioğlu ailesi üç yıllık dağlarda geçen bir sürgün hayatı geçirmiştir. Dağlarda geçen bu üç yıllık sürgün dönemi gerek sosyal gerek ekonomik gerekse eğitim adına Septioğlu ve ailesi

³ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, Doğan Yayıncılık, Elazığ, 2007, s. 19

⁴ Abdullah Memiş, *Mevlana Halid-i Bağdadi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s. 34

⁵ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 20-50

⁶ Süleyman Yapıcı, *Palu, Tarih-Kültür- İdari ve Sosyal Yapı*, Anıl Matbaa ve Cilt Evi, Elazığ, 2004, s. 59

⁷ Ruşen Çakır, *Türk Kürt Sınırında İslami Hayat, Elazığ Örneği*, Birikim Dergisi, Sayı: 104, Yıl: 1997, s. 67-74

için zorlu bir süreçtir. Eğitim alanında her ne kadar mahrum bir süreçle karşı karşıya kalsa da medrese gelenekleri ile bazı dersleri almıştır⁸.

Ticaretle uğraşan Şeyh Sadin Septioğlu, Şeyh Sait olaylarının durgunlaştığı 1930 yıllarında Palu'ya geri gelerek ticarete atılmış ve manifaturacılıkla uğraşmıştır. Septioğlu'nun çocukluk ve gençlik dönemleri babasına ait manifatura dükkânında geçirmiştir. Babasına yaptığı yardımdan arta kalan zamanda sporla uğraşan Ali Rıza Septioğlu, yörede cirit ve güreş alanında başarılı bir genç olarak bilinmektedir. Spor alanındaki başarısından dolayı etrafındaki arkadaşlarına oranla liderlik vasfı ile ön plana çıkmıştır. Septioğlu'nun meydanlarda tanınmasına vesile olan şey, ata ve ciride olan bağlılığı ve sevgisidir. Yöredeki insanlar onu siyaset arenasında görmeden önce meydanlarda "kral" adıyla bilinen atıyla cirit oynarken tanımıştır. Ailesi 50'li yıllarda Demokrat Partinin getirmiş olduğu özgürlükler ile soyadını büyük dedeleri olan Şeyh Ali Sebtî'nin adının baki kalması adına Görür olan soyadlarını Septioğlu olarak değiştirmişlerdir.⁹ Septioğlu ailesinin soyunun seyitlik kanalıyla Hz. Peygambere kadar dayandığı rivayet edilir.

Kürt siyasi tarihinde Şeyh Sait, Botan Mir'i Bedirhan vb. olaylarla ile başlayan ve devlet ile zaman zaman farklı kulvarlarda karşı karşıya gelen Kürt liderlerinin torunları sistemle bütünleşip, ideoloji ve siyasette ön saflarda yer almışlardır. 19. yy Kürt isyanlarına öncülük yapan Botan Miri Bedirhan'ın torunları arasında paşalar, valiler çıkmıştır. Bedirhan'ın torunlarından Vasıf Çınar Atatürk döneminde Milli Eğitim Bakanı olmuştur. Yine aynı aileden Kemal Kutay'ın Türk milliyetçiliği liderliği üstlendiği görülmektedir. Botan Mir'i Bedirhan'ın torunları gibi Şeyh Said'in torunları da mevcut hükümetlerde siyasal süreçte ön saflarda yer almıştır. Süleyman Demirel ile başlayıp ve onun çizgisi olan Doğru Yol Partisi'yle devam eden Ali Rıza Septioğlu, Şeyh Said'in amcası Şeyh Hasan'ın torunuydu. Yine aynı dönemlere denk gelen Şeyh Said'in torunlarından Mehmet Fuat Fırat, Milli Selamet Partisi'yle başlayıp Refah ve Fazilet Partilerinde son olarak da 1991 yılında Doğru Yol Partisinden milletvekili olarak siyasal süreçte yer almıştır.¹⁰

İslam Ansiklopedisinin çalışmalarına göre, Septioğlu'nun soyunun Halidi Şeyhlerine dayanmaktadır. Halidi Şeyhleri 1946 yılında demokrasiye geçilmesiyle birlikte, yapılan seçimlerde Doğu ve Güneydoğu yöresinde etkili olmaya başlamışlardır. Siyasi partiler şeyhlerin etkin olduğu bölgelerde halkın oylarını alma doğrultusunda şeyhlerin çocuklarını ve torunları aday göstermeye başlamıştır. Kasım Kufralı, Şeyh Selahaddi'nin oğlu Kamuran İnan, Abidin İnan, Şeyh Muhammed Masum'un oğlu Muhittin Mutlu, Şeyh Said'in torunu

⁸ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 28-48

⁹ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 28-48

¹⁰ Ahmet Kahraman, *Kürt İsyanları Tedip ve Tenkil*, 2. Basım, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, s. 184

Abdûlmelik Fırat, Şeyh Fethullah'ın torunu Gıyasettin Emre, Şeyh Ali Sebtî'nin torunu Ali Rıza Septioğlu, çeşitli dönemlerde mecliste görev yapmışlardır.¹¹

Septioğlu'nun siyasi olarak uzun yıllar siyasal arenada aktif rol oynaması, yörede ailesine olan manevi sevgi ve saygıdan kaynaklanmaktadır. Bugün hale mecliste milletvekili olarak Elazığ halkını temsil eden Faruk Septioğlu'nun varlığı bu duruma örnektir.

Renkli Kişiliği ve Siyasi Hayatı

Çok partili dönem, uluslararası ilişkilerin demokrasi prensipleri içinde olan devletlerin işbirliğini gerektirdiğinden, Atatürk döneminden bu yana gerek doğrudan gerekse yönlendirmeli parti kurdurma alışkanlığı içinde olan CHP'yi II. Dünya Savaşı sonrası yeniden etkilemiştir. Türkiye'nin iktisadi olarak zayıf olması, bazı komşularıyla arasında sorunların bulunması, belli bir paktın arasında yer alma arayışını gerçekleştirmiş ve böylelikle demokrasiye geçme gereği zorunlu hale gelmiştir. Artık tek parti dönemi uygulamalarının meşruluğunun sorgulanması gündeme gelmiştir. “milli egemenlik”, “meclis üstünlüğü” ve “demokratik rejim” konuları bütçe görüşmelerinde dile gelmektedir.¹² Böylelikle çok partili siyasete gidişte dönüşü olmayan bir yola girilmiştir. 1950-1960 dönemlerine damgasını vuran Demokrat Parti'nin gerek ekonomik, gerekse siyaset anlayışı parti içi demokrasi olgusu açısından oldukça önem taşımaktadır.

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik buhran karşısında halk, Demokrat Partinin biran önce iktidara gelmesini, siyasal ve ekonomik sorunların özgürlükçü ve demokratik çözümler getirmesini bekliyordu. Ülkenin demokrasi arayışı içerisinde olduğu bu dönemde Demokrat Parti, Septioğlu'nu Palu ilçe başkanlığına getirilmiştir. Demokrat Partinin Elazığ'da kurulması planlanan Atatürk Üniversite'sinin bürokratik gelişmelerle Erzurum'da kurma kararı alması, Elazığ halkı ile Demokrat Parti arasında sert rüzgârların esmesine yol açmıştır. Demokrat Parti, mevcut olumsuz havayı yumuşatma adına Palu'da nüfuzu olan Septioğlu'nu ilçe başkanı olarak atamıştır.¹³ Septioğlu'nun siyasete atılmasında etkin olan olaylar arasında, Milli Şef döneminde ailesinin, vatandaşın görmüş olduğu uygulama ve Hasbek köyünde karşı karşıya kaldığı yoksulluk profili en önemli gerekçeleri oluşturmaktadır.

Demokrat Parti iktidara gelmesi ve uygulanan politikalar ile CHP ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum Demokrat Parti'nin CHP hakkında tahkikat kurulu oluşturmaya yol açmıştır. Ülkenin içinde yaşadığı sıkıntılar ile CHP'nin tutumları ülkeyi yeniden bir arayışa sürüklemiştir. 27 Mayıs 1960'da başkanlığını Cemal Gürsel'in yaptığı komitenin, yönetime el koyma girişimi Menderes

¹¹ <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c15/c150165.pdf> /Erişim Tarihi: 04.03.2015

¹² Tuncay Suavi, *Parti İçi Demokrasi Ve Türkiye*, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s. 135-150

¹³ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s.49-79

ve arkadaşlarını Yassı Ada günlerinin başlatmasına yol açmıştır.¹⁴ Ülkenin darbe ile karşı karşıya kaldığı bu dönemde Septioğlu Palu ilçe başkanlığı görevine devam etmektedir. Septioğlu darbenin getirdiği süreçten etkilenenler arasında olup, iki ay hapis hayatına mahkûm olmuştur. Tutuklanmasındaki gerekçe ise güvenliğinin korunması olarak belirtilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra da askere gitmiştir. Demokrat Partinin yerine çizgisi olduğu ifade edilen Adalet Parti'sinin kurulması sürecinde Septioğlu siyasete ara vermiştir. Daha sonra ailesinin ve arkadaşlarının isteği ile 1963 yılında Palu Belediye Başkanlığına adaylığını koymuştur.¹⁵Yapılan seçimlerde Septioğlu bağımsız aday olarak Palu Belediye Başkanlığına seçilmiştir. Belediye başkanı olduğu altı yıllık süreçte Palu ve köylerinin kalkınması için mücadele eden Septioğlu, Adalet Partisinin seçim politikalarından dolayı istifa ederek, kendini 1969 seçimlerinde bağımsız milletvekili olarak mecliste bulmuştur.

Septioğlu, 1973 seçimlerine kadar geçen dört yıllık milletvekilliği döneminde Elazığ'ın ekonomisi için önem teşkil eden Ferrokrom tesislerinin açılmasında etkili olmuştur. 12 Mart 1971'de ordu komutanları Demirel'e muhtıra vermiştir. Muhtırada yer alan içerikte, kardeş kavgasının ve anarşinin engellenememiş olması, Atatürk reformlarının gerçekleşmesi ve çağdaş uygarlık hedefinden sapıldığı şeklinde maddeler yer almaktaydı. Bütün bu olumsuzluklardan hükümet sorumlu tutulmaktaydı. Bu hedeflere ulaşılması için yeni bir demokratik hükümetin kurulması gerektiği bildirilmişti. Aksi takdirde ordu, yasaların verdiği yetki doğrultusunda yönetime el koyacağını bildirmişti¹⁶. Septioğlu milletvekili sıfatı ile şahitlik eden milletvekilleri arasındadır. Yine Deniz Gezmiş olayında idam oylamasına katılmayarak, bu durumu kabullenmemişti. 1973 seçimlerinde yöre halkının AP'ye gösterdiği teveccüh, diğer seçimlere oranla azdır. Yapılan delege seçimlerinde ikinci sırada kalan Septioğlu, halkın patiyeye olan ilgisizliğinden parlamento dışında kaldı. Parlamento dışında kalan Septioğlu 1977 seçimlerine kadar tekrar ticaretle ilgilenmeye başlamıştır. Parlamento dışında kalmasının sebebi, parti yöneticilerinin halkla birlikte olmaktansa içki sofralarını tercih etmelerinden kaynaklandığı söylenir.¹⁷

Septioğlu, 1977 seçimlerinde siyasal sürece dâhil olma yolunda yeniden girişime başlamıştır. Septioğlu, Adalet Partisi'ndeki liste çalışmaları sonunda ikinci sıradan aday olmuştur.¹⁸ Bu durumu kabullenmeyen Septioğlu, etrafındakilerin desteği ile meclise ikinci defa bağımsız aday olarak girme mücadelesini vermiştir. Elazığ ve yöre halkının kendisine karşı göstermiş olduğu

¹⁴ Taşkın Tuna, *Adnan Menderes'in Günlüğü*, Şule Yayınları, İstanbul, 2010, s. 329-390

¹⁵ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 77-87

¹⁶ Tunca Özgişi, *Türkiye'de Toplumsal Değişimin, Siyasal Katılıma Etkisi, Tesam Akademi Araştırma Dergisi, Cilt:1 Sayı:1*, 2013, s. 52-101

¹⁷ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 88-108

¹⁸ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 110-120

teveccüh ile yüksek bir oy oranı ile meclise ikinci defa bağımsız aday olarak girmiştir.

Septioğlu'nun parlamentoda olduğu bu dönemde Türk siyasi tarihinde "11'ler Olayı" diye geçen ve Septioğlu'nun bakan olmasını sağlayan "Güneş Motel" olayı gerçekleşir. Bülent Ecevit'in "Sorumluluğunun bilincinde olan on üç insan çıkacağını umuyorum", sözüyle süreç başlamıştı. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün hükümeti kurma görevini CHP'ye verdiğinde Demirel: "Hükümet olmanın tek şartı, meclisten güvenoyu alacak çoğunluğu sağlamaktır" söylemi ile süreç çıkmaza girmişti. Demirel'in bulsunlar 226'yı, düşürsünler hükümeti demeci, öncesinde ve sonrasında Adalet Partisi'nden istifalar art arda gelmişti. Aralarında Ali Rıza Septioğlu'nun bulunduğu bağımsızların sayısı 10'a yükselmiştir. İlk önce Kalyon Otelde başlayan 12'ler toplantısı, basının öğrenmesiyle Güneş Motel'e alınan toplantıda hükümet kurma planları yapılmıştır. Ecevit'in planları arasında on iki bağımsız milletvekilini bakan yapıp sürece ortak etmektir.¹⁹ Adalet Parti'sinin baskısı ile gensoru görüşmesine katılmayan Balıkesir milletvekili Cemalettin İnkaya'nın eylemi ile tarihe 11'ler Olayı olarak geçmiştir. Ecevit hükümeti kurma görevini aldıktan sonra bağımsız olan milletvekillerine bakanlıklarını tebliğ etmiştir. Zorlu geçen sürecin sonunda on sekiz ay bakanlık koltuğuna oturacak olan Ali Rıza Septioğlu, Meteorolojiden Sorumlu Devlet Bakanı olmuştur.

Septioğlu 11'ler Olayına gösterilen tepkilere karşı, tarihin tarafsız yorumcularına bırakılması kanaatinde olduğunu ifade etmiştir. Septioğlu bilinenlerin aksine bakanlık dönemlerinde dahi hiçbir zaman 11'lerin içinde olmadı ve siyasi pazarlıklarda da bulunmamıştır. Duyduğu bu rahatsızlıktan dolayı bakanlık sürecini de bağımsız milletvekili olarak sürdürdü. Septioğlu her zaman ısrarla şahsi meseleleri için siyasete katılmadığını ve alnında bu manada bir iz olmadığını dillendirirdi.²⁰

Septioğlu'nun bakanlık dönemi her ne kadar menkıbeler ile dolu espirili bir dönemmiş gibi görünse de on sekiz ay yaptığı bakanlık döneminde ciddi sıkıntılarla karşı karşıya gelmiştir. Özellikle son dönemlerde 1979 yılının bahar aylarında ülkede her gün farklı bir şiddet olayları yaşanmaktaydı. Ülke her geçen gün biraz daha kargaşalı ve sıkıntılı bir döneme doğru sürüklenmekteydi. Ülkenin bu durumundan rahatsız olan Septioğlu iktidarın bu durumla çok ilgilenmediğini, sokakları görmediğini ifade ederek dört bakan arkadaşı ile deklarasyon yayınlamıştır. Bu süreç tarihinde "Dörtlü deklarasyon" olarak geçmiştir. Yayımlanan deklarasyondan sonra kabinede daha fazla kalamaya-cağını anlayarak istifa etmiştir. Böylelikle siyasi hayatına yeniden bağımsız milletvekili olarak devam etmiştir. Ecevit Hükümetinin düşmesi, yerine Demirel Hükümetinin gelmesi ile uzun süre bağımsız kalan Septioğlu yeniden AP saflarında yer aldı. Fakat ülkede varlığını koruyan sıkıntılar sürmekteydi. Ülkenin içinde bulunduğu bu karışık durum, yerini tarihe kalın harflerle

¹⁹ Yavuz, *Güneş Motelde Bakan Olmak*, Aksiyon Dergisi, Sayı:134, Yıl:1997, s. 9-10

²⁰ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz*, Ali Rıza Septioğlu, s. 120-140

yazdıracak olan 12 Eylül Askeri İhtilalına bırakmıştı. Yaşanan hadiseler sonucunda, ihtilal yönetimi Demirel'i Zincirbozan'a gönderirken, Septioğlu'nu da, Ankara Spor Akademisi'ne gönderilmiştir.²¹

12 Eylül 1980 darbesi, Türkiye'de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1971 muhtırasıyla başlayan süreç, 12 Eylül Darbesiyle derinleşmiştir. 1971 Muhtırasıyla askeri yönetimin aldığı önlemler, siyasal ve ekonomik krizlerin önüne geçememiştir. 1971 Muhtırasıyla önlenemeyen süreç, 1980 darbesine kadar varlığını korumuştur. Yaşanan siyasal krizler, beraberinde temsiliyet sorununu da getirmiştir. 1960 Darbesi, 1971 Muhtırasında olduğu gibi önlemeyen krizler 1980'li yıllarda da askeri müdahale ile karşı karşıya kalan bir sürecin başlamasına yol açmıştır.²²

Darbe döneminin politikalarından etkilenen Septioğlu, 1983 yılında çıkarılan bir yasaklama emri ile siyasal faaliyetler yürütme yetkisi elinden alınarak siyasi yasaklı olmuştur. Yasaklılık süresi beş yıl olmuştur. Septioğlu siyasi yasaklı olmasına rağmen Ankara'da hem gelişmeleri takip etmiş, hem de ticari faaliyetlerini sürdürmüştür. Septioğlu'nun siyasi sürecinde en büyük derdi, Elazığ'ın sosyo-ekonomik kalkınmasıydı. AP' ye de Elazığ için gerekli taahhütleri aldıktan sonra katılmıştı. "Hayatımın Projesi" diye nitelendirdiği Palu Tütün Fabrikasının Elazığ'da kurulması için Demirel'den taahhüt almıştı. Septioğlu 1987 yılında yapılan referandumla siyasi yasağı kalkmış ve yapılacak erken seçimlerde yeniden siyasete girmişti. Septioğlu DYP'den birinci sıradan aday olmuş ve kendisiyle beraber iki milletvekilini parlamentoya taşımıştır.²³ Yukarıda da ifade edildiği gibi Septioğlu 1987 ile 1991 yıllarında dört yıllık milletvekilliği döneminde Elazığ'ın kalkınması için mücadele etmiştir. 1991 seçimlerinden önce 1990 yılında Türk siyasi tarihinde kadın bir siyasetçi (Tansu Çiller) adını duyurmuştur. Demirel'in isteği üzerine DYP'ye gelmiş, ekonomiden sorumlu genel başkan yardımcısı olmuştur. Bu durum, Septioğlu'nun Demirel ile uzun yıllar süren dostluğu ve aktif siyaseti yerini zamanla Çillere bırakacağını ifadesiydi.

1991 Seçimleri, Septioğlu'nun parlamenterlik dönemi boyunca en önemli ve en kritik görevi alacağı dönem olmuştur. Septioğlu bu seçimlerde Elazığ'dan birinci sıra milletvekili olmuş, meclisin en yaşlı üye sıfatı ile meclis başkanlığına vekillik etmiştir. Türk siyasi tarihinde DEP milletvekillerinin yemin krizi olarak bilenin olayın yaşandığı dönemde Septioğlu meclis başkan vekilliği sıfatı ile şahitlik etmiştir.²⁴ Milletvekillerinin yemin töreni esnasında DEP milletvekili Leyla Zana yeminini Türkçe okuduktan sonra akabinde Kürtçe

²¹ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 150-170

²² Kaya Özçelik, 12 Eylül'ü Anlamak, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, 2011, s. 73-93

²³ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 177-200

²⁴ Hürriyet Gazetesi, *Krizde Top Septioğlu'nda*, 2 Mayıs 1999

konuşmaya başlayınca meclis bakan vekili sıfatıyla Septioğlu “Kızım kızım, doğru düzgün yemin et” uyarısıyla, Zana’ya yemini tekrarlatmıştır. Mecliste yaşanan yemin krizinden sonra Septioğlu yaptığı açıklama ile durumu değerlendirmiş ve sitemini yansıtmıştır. “Bende kürdüm ama bunlar gibi şov yapmadım, yapmam da.” Septioğlu’nun eleştirel açıklamaları o gün yaşananları yansıtmıştır.

Yaşanan meclis yemin krizini atlatan Septioğlu 1995 seçimlerine kadar yapmış olduğu milletvekilliği döneminde yine memleketi Elazığ’ın kalkınması için mücadele etmiştir. Nitekim en büyük hayallerinden biri, Fırat Üniversitesine İlahiyat Fakültesi açmaktır. Fakültenin açılmasında ve Meclis Milli Eğitim Komisyonu’ndan geçmesi için ciddi gayretler sarf etmiştir. Yine Tıp Fakültesinin yarım kalan inşaatı için dönemin Başbakanı Tansu Çiller’den ödenek alması yaptığı çalışmalardan biridir. 1995 seçimleri yaklaştığında kendisine liste başında yer alacağını ifade eden parti yöneticileri, son gün yaptıkları liste oyunu ile Septioğlu’nun liste dışında kalmasına yol açmıştır. Böylelikle Septioğlu 1999 seçimlerine kadar tekrar parlamento dışında kalmıştır.²⁵ Yapılan liste çalışmaları Elazığ yöresinde DYP tabanında ciddi krizlere yol açmış, yapılan seçimde Elazığ’da kan kaybına yol açmıştır. Septioğlu’nun parlamentodan uzaklaşması dört yıl sürmüştür. Tansu Çiller yaptığı yanlışın farkına varıp, 1999 seçimlerinde Septioğlu’nun tekrar listede birinci sırada yer almasını sağlamıştır.

Yapılan seçimler sonrasında Septioğlu beşinci defa parlamentoda yer almıştır. Septioğlu 1991 yılındaki yemin töreninde yaşanan krizin bir başka versiyonuna tekrar şahitlik etmiştir. Merve Kavakçı’nın başörtülü mecliste yemin etme isteği, Septioğlu’nun vereceği kararla gerçekleşecektir. 2 Mayıs 1999 Pazar günü meclis açılışında yaşanan yemin krizi, Septioğlu’nun siyasi yaşantısında derin izler bırakan olaylardandır. 28 Şubat 1997 yılında yaşanan post modern darbeden sonra, itibar kaybeden siyaset için 1999 seçimleri taze bir başlangıcın işareti olabilirdi. Fakat durumun bu yönüyle ilgilenen siyasetçilerin sayısı azınlıktaydı. 1995 yılından itibaren yaşanan politik gerilimin normalleşmesi yolunda eylemler beklenirken, yapay bir sorun olan Merve Kavakçı olayı siyasetin önüne duvar örmüştür. Başbakan Ecevit’in sıradan bir olayı meydan okuma olarak görmesi, siyasetin nabzını arttırmıştır. DSP milletvekillerinin protesto eylemleri sonucu başörtülü vekil genel kuruldan ayrılmıştır. Meclis başkan vekili Septioğlu’nun bu süreci yaşaması kırk iki yıllık siyasi yaşantısında derin izler bırakmıştır.²⁶

Kırk iki yıllık siyasi hayatının son dönemlerini yaşayan meclis başkan vekili Septioğlu, Cumhurbaşkanı Demirel’in iki günlük Fransa ziyareti sebebi ile iki günlük Cumhurbaşkanlığı vekilliği yapmıştır. Parlamentodaki son döneminde milletvekilliğini yaptığı partisi muhalefet partisi olarak siyaset yapmaya karar vermiştir. Bu durum Septioğlu’nun memleketi Elazığ için aktif

²⁵ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 250-265

²⁶ Mustafa Ünal, *Gerilim Politikası*, Zaman Gazetesi, 3 Mayıs 1999

bir faydası olamamasına yol açmıştır. Parlamentodaki son döneminde hastalıkla mücadele etmiştir.²⁷ Septioğlu'nun siyasi yaşantısı boyunca gönül bağı ile bağlandığı meclis, kendisi için ayrı bir önem arz ediyordu. Onun memleketi olan Elazığ'a bağlılığı meclise de yansımıştır. Kendisini ziyarete gelen misafirleri ile ilgilenmek Septioğlu'nun en önemli görevlerindendir. Siyasi yaşantısı boyunca en büyük görevi doğunun sorunlarını dinlemek ve elinden geldiğince de yardım etmektir. 1999 yılının sonlarına doğru artan sağlık sorunları Septioğlu'nu buruk bir siyasetçi olmasına yol açmıştır. Artan hastalığı Septioğlu'nu aktif siyasetten uzaklaştırmış ve yatağa mahkûm etmişti. 2000'li yıllara gelindiğinde hastalığı ilerlemiş ve 4 Eylül 2001'de siyaset adamı olan Septioğlu, yaşamını yitirmiştir.

Septioğlu İle Özdeşleşmiş Menkıbe ve Fıkralar

Mizah kültürünün en önemli folklorik öğelerinden biri olan fıkra, kısa ve yoğun olması nedeniyle herkes tarafından bilinen sözlü kültürün ögesidir. Bazen gülmek ve güldürmek bazen de mesaj iletmek için anlatılan fıkralar, genellikle bir karaktere bağlı olarak anlatılır. Bu karakterler geniş bir coğrafyaya yayıldığı gibi bir yörede de tanınan biri olabilir. Bu bağlamda Elazığ ve yöresinde fıkra kültürü oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu yörede pek çok mahalli fıkralar ve menkıbeler mevcuttur. Elazığ yöresinde varlığını koruyan fıkra ve menkıbeler, yörenin siyaset adamı olan Septioğlu ile de özdeşleşmiştir. Günlük hayatta karşımıza çıkan olayların birçoğu fıkra ve menkıbelere konu olmuştur. Bu yönüyle fıkraların konusu oldukça geniştir.²⁸ Fıkraları ve menkıbeleri cazibe haline getiren içerisinde güldürü ögesini barındırdığı gibi mesaj niteliği de son derece önemlidir. Genel olarak bir olayı ve olaydan yansıyan gözlemleri kişiler fıkra ve menkıbelerle sözlü kültür haline dönüştürür. Çalışmanın baş aktörü olan Septioğlu'nun yaşantısı, Elazığ ve yöresine fıkra ve menkıbeler ile teşekkül etmiştir.

Renkli siyasi kimliği ile Elazığ ve yöresinde iz bırakan Septioğlu, Türkiye'nin her yerinde latifelerinin anlatıldığı bir karakter özelliğini taşımaktadır. Septioğlu ile özdeşleşen menkıbe ve fıkralar yaşadığı toplumsal olayların yansıması olmuştur. Septioğlu mizahi karakteri ile siyasetin keskin dilini yumuşatmıştır. Septioğlu bilenen fıkra kahramanları gibi anlattığı menkıbe ve fıkralarda kimseyi kırmamaya gayret etmiş ve kendisi üzerinden mesajını iletme sanatını iyi yapmıştır. Siyasi yaşantısında yaşadığı olaylar menkıbelere ve fıkralara konu olmuştur. Meteorolojiden Sorumlu Devlet Bakanı olduğu dönemde adını telaffuz etmekte zorlandığı meteoroloji kelimesi ve koruma polisi ile yaşadığı koltuk diyalogu ve fıkralara konu olmuştur.

²⁷ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 287-307

²⁸ İlyas Kayaokay, Ali Rıza Septioğlu'na Bağlı Olarak Anlatılan Fıkralar Üzerine, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 165, 2014, s. 165-177

“Septioğlu Meteorolojiden Sorumlu Devlet Bakanı olunca bölgede büyük sevinç yaratmıştır. Kutlamak için bir temsilci seçerek Ankara’ya bakanı kutlamaya göndermişlerdir. Temsilci kutlamada bakana sorar. Efendim, Şihim siz bakan oldunuz da ne bakanı oldunuz?

Şih düşünür, “meteoroloji” dese köylü anlamaz, onun anlayacağı dilden konuşmak lazam. Derki;

-Kar, yağmur, dolu, rüzgâr, fırtına, sel her ne olursa bundan ben sorumluyum. Kutlama biter temsilci köye döner; köy halkı merakla sorar;

-Şih ne bakanı olmuş?

Temsilci sevinçle söyler;

-Şih bakan değil Allah’ yardımcısı olmuş. Kar, yağmur, dolu, rüzgâr, fırtına, sel her ne olursa Şih’dan sorulurmuş.²⁹

Fıkralar ve menkıbeler içinde bulunduğu toplumun kültürünün dünya görüşü, mizah anlayışını yansıtmaktadır. Bireylerin toplumsal duyarlılığını, kolektif bilinçlerini yansıtan fıkralar ve menkıbeler, toplumun gelenekleri ile iç içe yoğrulmuştur³⁰. Fıkra ve menkıbelere konu olan siyaset adamı Septioğlu, içinde bulunduğu toplumun yaşantısını ve sıkıntılarını mizahi bir anlayışla yansıtmıştır. Bakanlığı döneminde kendisini ziyarete gelenlere yoğun ilgi gösteren Septioğlu, memleketinden gelen misafirlerine ikramda bulunmak için çay ocağına yakın odayı tercih etmesi siyasi olarak hizmet anlayışının yansımasıdır. Bakanlık sayısının fazla olması nedeni ile başbakanlıkta bakanlara tahsis edilmesi için oda sıkıntısı söz konusu olmuştu. Bu dönemde Septioğlu’nun yaşadığı diyaloglar menkıbelere konu olmuştur.

“Devlet Bakanları Mustafa Kılıç ile Ali Rıza Septioğlu’nun başbakanlığa birlikte geldikleri ilk gündü. İkisi aynı odaya oturdu. Kılıç bir müddet sonra Septioğlu’na döndü:

-Aslanım hemen bak boş oda bulursan yerleş.

Septioğlu gitti, MSP’li Süleyman Arif Emre’den kalan Devlet Bakanlığı Koltuğuna yerleşti. Az sonra CHP’li Devlet Bakanı Ahmet Şenel geldi.

-Bu oda benim galiba...

-Beyefendi buraya Septioğlu yerleşti.

Şener arkasına bakmadan gitti. Beş dakika geçmeden CHP’li Hikmet Çetin göründü:

-Bu oda benim galiba

-Bey efendi Sayın Septioğlu buraya oturdu.

Çetin süratle uzaklaştı. Yine beş on dakika sonra, CHP’li Dr. Lütfi Doğan göründü:

²⁹ <http://trknikforum.com/konu-2515.1464-fikralar-1>, Erişim Tarihi: 06.03.2015

³⁰ Ebru Şenocak, *İronik Yaşamdan Sonsuza Yürüyen Kahraman, Nasrettin Hoca, Mozaik Kültür Sanat Yayınları*, Konya 2007, s. 25-50

-Bu oda benim makamım

-Beyefendi burada Sayın Septioğlu oturuyorlar.

-Nasıl olur burası benim makamım ve Dr. Lütü Doğan kapıyı açıp içeri girdi.

-Sayın Septioğlu burası benim makam odam

-Nerden senin olimiş? Önce ben geldim benimdir.

-Ama Sayın Septioğlu Diyanet İşleri Teşkilatı bana bağlı olduğuna göre, bu oda da...

-Daha nere kime bağlanmış belli değildir. Var git sen kendine başka sandalye ara...

Dr Lütü Doğan döndü çıktı ve gitti. Septioğlu, bir yakınına telefon edip durumu bildirdi.

-O sakallı bakan var ya. Gelmiş benim odayı istiyor. Ula bende odayı bırakacak göz var mı? Postaladım gitti...³¹

Septioğlu siyasi yaşamı boyunca sadece memleketi Elazığlılar değil Türkiye'nin başka şehirlerinden de kendisinden yardım istemeye gelenlere yardım etmeye çalışmıştır. Samsunlu öğretmenin kendisine gelip tayini için yardım istemesi, bu durum üzerine Samsun'lu öğretmenin derdine çare bulması, yaşanan olaylardan biridir.

Paşa Demirdağ anlatıyor, “ kendisine her zaman “Efendi Abi” derdik. Ben gençlik yıllarımda İstanbul'a gitmiş bir süre kalmış, ancak Elazığ'a dönmeye karar vermişim. Dönerken Ankara'ya uğrayıp “Efendi Abiyi” görüp elini öpeyim daha sonra Elazığ'a giderim dedim. Ankara'da bürosuna gittim, tabii her zamanki gibi çok kalabalıktı. Ben buraya iş için gelmemişim, İstanbul'dan geliyorum Efendi Abinin elini öpüp gideceğim dedim. İçeri girdim yanına oturdum, biraz sohbet ettik. O sırada bekleyenler arasında uzun boylu sarışın birisi de vardı. Onun yabancı olduğunu anlamıştı. Dedi ki “Arkadaşlar bu adam yabancıya benziyor müsaade edin gelsin derdini dinleyelim gitsin.” Nereli olduğunu, ne için geldiğini sordu. O adam da “Ben Samsun'luyum, öğretmenim, başımızda bir üzüntü var onun için buradayım. Benim hanımım da öğretmendir. Onun tayinini İzmir'e çıkardılar, ben ise Samsundayım. Ne beni onun yanına veriyorlar, ne de onu benim yanıma. Aile hayatımız bitti, biz de karar verdik ayrılmaya. Ancak bize sizi önerdiler. Ben Samsun'a gitmek için terminalde beklerken bir adamla karşılaştık. O da bize seni önerdi. Her halde ağlaşıp sızlaşmamız dikkatini çekmişti. Bize ne olduğunu sorunca, ben aslında önce sinirlenmişim de ancak o adam “Ağladınız diye sormak istedi” dedi. Bende durumu anlattım “Her şeyin bir çaresi vardır” dedi. Milletvekillerimiz de bir şey yapmadılar. Beni o adam size gönderdi. Ben onun için buradayım”

³¹ Gıyasettin Dağ, Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu, s. 2007: 132

dedi. Septioğlu bunun üzerine “Üzülme, Allah büyük, bir çaresine bakarız” dedi. Telefonda bir yeri aradı. “Oğlum şu isimde bir hocayı gönderiyorum. İşini bir saat içinde yapacaksın o arkadaşı tekrar bana göndereceksin” dedi. Derken bir saat sonra telefon çaldı. “Tamam, gözlerinden öperim o arkadaşı bana gönder” dedi. Adam kapıdan içeri girdi, sanki o ezik adamın yerine bir çınar gelmişti. Yüzü, gözlerinin içi gülüyordu. Birden Septioğlu’nun ayaklarına kapandı. Septioğlu onu ayağa kaldırdı ve elini öptürdü, boynuna sarıldı. Seneler sonra o vatandaşın durumunu sordum kendisine, “O öğretmen bana halen mektupları gelmeye devam ediyor, görüşüyoruz” dedi. Bir yuvanın yıkılmasının önüne geçmişti.”³²

Septioğlu’nun fıkralarında ve menkıbelerin tamamında yaşanmış hikâyelerden olaylar bulmak mümkündür. Septioğlu’nun ailesi köken olarak Şeyh olduğu için kendisi de etrafındaki insanlar tarafından şeyh olarak hitap edilirdi. Şeyhlik hitabı, Septioğlu fıkraları ve menkıbelerinde şih olarak anılmaktadır. Yine bakanlık yaptığı dönemlerinde eğitim durumu nedeni ile yaşadığı hadiseler menkıbelere konu olmuştur.

“İş başvurusu için gelen bir hemşerisini gardiyan olması amacıyla Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne gönderen Septioğlu, işinin yapılması için de bizzat Genel Müdüre ricada bulunur. Ancak ardan belli bir zaman geçtikten sonra, gönderilen vatandaş geri gelir. Genel Müdürlük, başvuruyu vatandaşın ortaokul mezunu olması nedeniyle reddetmiştir. Gardiyan olabilmek için en az lise mezunu olmak şartı aranmaktadır. Septioğlu bu defa Adalet Bakanın Mehmet Can’ı arar ve aralarında şu konuşma geçer; Sayın Bakan, Sayın Bülent Ecevit lise mezunu olarak Başbakan oluyor, ben ortaokul mezunu olarak bakan oluyorum da bir ortaokul mezunu nasıl gardiyan olamaz der. Bakan da lafın gerisini getirmeden, gönderin gelsin işini halledeyim der.”³³

Septioğlu’nun gerek fıkralarında gerekse menkıbelerinde toplumsal yaşamdan izler ile karşı karşıya kalındığı ifade edilmiştir. Septioğlu yaşamı boyunca memleketi olan Elazığ’ın ekonomik, kültürel, sosyal kalkınması için siyasi kimliği ile bazen de ticari kimliği ile mücadele etmiştir. Septioğlu’nun hayatı boyunca önemle üzerinde durduğu şey, rengini ve duruşunu korumaktı. Demokrat Parti ile başlayan, Adalet Partisi ile devam eden ve Doğru Yol Partisi ile biten siyasi hayatı bu duruma örnektir.

SONUÇ

Septioğlu’nun hayatını Türk siyasi tarihinde önemli yer edinen çok partili döneminin handikaplarında ve özelliklerinde görebiliriz. Siyasi hayatı boyunca Türk tarihini şekillendiren üç önemli askeri darbe ve bir muhtıraya şahitlik eden Septioğlu Türk siyasi tarihinin ender şahsiyetlerindendir. Septioğlu’nun uzun yıllar süren siyasi arenada rol almasının altında yatan şey, onun insan sevgisine olan bağlılığı ve muhabbetidir. Kendisi ve seçmeni arasındaki diyalog ve

³² Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 2007: 141

³³ Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, s. 2007: 140

yaşantı, Septioğlu'nda uzun yıllar parlamentoda kalma ihtiyacı doğurmuştur. Türkiye'de aktif verimli siyaset yapmanın yolu engebeli bir yokuşu çıkmak ile gerçekleşir. Engebeli yokuşu çıkmak ise irade, kudret ve sabır gerektiren bir durumdur. Septioğlu bu engebeli yokuşu çıkmış ve ayakta kalabilmeyi başarmıştır. İdeal bir siyaset adamı, devlet ile millet arasında köprü görevi görendir. Septioğlu bu görevi üstlenirken salt memleketi Elazığ için değil, Türkiye'nin dört bir yanından gelen vatandaşlar için üstlenmiştir. Bir ülkenin zihinlerde kalan yetişmiş siyasetçisi, o ülkenin en değerli ürünü olarak kalmayı başarır. Septioğlu, gerek siyasi kimliği ve karakteristik yapısı ile gerekse mizahi duruşu ile kırk iki yıllık siyasi hayatı boyunca bütüncül bir siyasi politika izlemiş, ötekileştirici ve ayrıştırıcı politikadan uzak durmaya çalışmıştır. Bu misyonu ile Septioğlu seçmenin parasız avukatlığını yapmıştır. Devlet ve millet arasındaki köprü görevini görmek, Septioğlu'nun siyaset felsefesi olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdullah Memiş, *Mevlana Halid-i Bağdadi, Kaynak Yayınları*, İstanbul, 2011.
- Ahmet Kahraman, *Kürt İsyanları Tedip ve Tenkil*, 2. Basım, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Ebru Şenocak, *İronik Yaşamdan Sonsuza Yürüyen Kahraman, Nasrettin Hoca, Mozaik Kültür Sanat Yayınları*, Konya 2007.
- Gıyasettin Dağ, *Devlet Olmadan Olmaz, Ali Rıza Septioğlu*, Doğan Yayıncılık, Elazığ, 2007.
- Hürriyet Gazetesi, *Krizde Top Septioğlu'nda*, 2 Mayıs 1999.
- İkrami Hangün, *Elazığ Fıkraları (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2012, s. 141.
- İlyas Kayaokay, Ali Rıza Septioğlu'na Bağlı Olarak Anlatılan Fıkralar Üzerine, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 165, İstanbul, 2014, s. 165-177.
- Kaya Özçelik, 12 Eylül'ü Anlamak, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, Ankara, 2011, s. 73-93.
- Mustafa Ünal, *Gerilim Politikası*, Zaman Gazetesi, 3 Mayıs 1999.
- Nihat Aytürk, Protokol Yönetimi, *Kamusal Yaşamda Protokol Kuralları*, 2.Basım, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Ruşen Çakır, Türk Kürt Sınırında İslami Hayat, Elazığ Örneği, *Birikim Dergisi*, Sayı: 104, İstanbul, 1997, s. 67-74.
- Süleyman Yapıcı, Palu, *Tarih-Kültür- İdari ve Sosyal Yapı*, Anıl Matbaa ve Cilt Evi, Elazığ, 2004.
- Taşkın Tuna, *Adnan Menderes'in Günlüğü*, Şule Yayınları, İstanbul, 2010.

Tunca Özgişi, Türkiye’de Toplumsal Değişimin, Siyasal Katılıma Etkisi, *Tesam Akademi Araştırma Dergisi, Cilt:1 Sayı:1*, Bursa, 2013, s. 52-101

Tuncay Suavi, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000.

Yavuz, Güneş Motelde Bakan Olmak, *Aksiyon Dergisi, Sayı:134*, İstanbul, 1997, s. 9-10.

İnternet Kaynakçası

<http://www.palununsesi.com/seyh-ali-septi-ks-hazretleri/> Erişim Tarihi: 08.02.2015

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=118842>, Erişim Tarihi: 04.02.2015

<http://trknikforum.com/konu-2515.1464-fikralar-1>, Erişim Tarihi: 06.03.2015

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c15/c150165.pdf> /Erişim Tarihi: 09.02.2015